

Il rumantsch grischun chaschuna ina viva debatta

La LR è s'occupada a Casti intensivamain cun l'avegnir dal linguatg unifitgà

■ (anr/gc) Il rumantsch grischun (rg) – ed en spezial sia introducziun en scola ed en tge tempo – èn stads en il center da la radunanza da delegadAs da la Lia Rumantscha (LR) da sonda passada a Casti en Val d'Alvra. La LR è vegnida incaricada dad interpreter ils pass necessaris per suenter tar il Chantun ch'è competent. L'onn proxim vegn arranschà ina dieta publica davart la situaziun alarmanta dal rumantsch. Questa duess esser in signal dad ina nova istanza per dapli meds finanzials da Chantun e Confederaziun a la LR. Attenziun speziala vegn dà a dumondas da scola e linguatg en vitgs a l'ur linguistic. Era midadas da las structuras internas da la LR èn prendidas en vista a basa da l'analisa fatga. Preschentas èn 85 personas stadas – da questas 54 delegadAs. Pervia dal rg ha la radunanza durà fitg ditg.

Il bainvegni è vegni purschì dal pursura da la LR Jost Falett. Il president communal da Casti, Beno Bossi, preschenta la situaziun linguistica da quella vischnanca bilingua. Il Chor viril dal vitg ha embelli cun insaquantas chanzuns sut la bitgetta da Christian Schnöller.

Ils salids da la Regenza porta il cuss. gov. surmiran Stefan Engler. El plede-scha per ina vaira strategia da partenadi en la politica da linguatgs. Paolo Gyr salida en num da la Pro Grigioni Italiano.

Quitads e fatgs legraiVELS

Il pursura da la LR spitgass ina politica da linguatgs pli activa da Chantun e Confederaziun. Las decisiuns da Veulden, Sched e Valendau, en disfavour dal rumantsch en scola, èn in segn d'alarm. Ina intervenziun da la LR, Romania e Renania tar la Regenza rendan attent al problem. Datti anc avunda scolasts cun la nova scola auta professiunala da pedagogia?, sa dumonda il president.

Fatgs legraiVELS èn la fundaziun da la fracziun rumantscha el Cussegl grond ed il nov artitgel da linguatgs en la constituziun chantunala. In decurs positiv ha era la festa per 20 onns rg en Val Müstair gi la stad. Era tar la lescha da

Suprastanza da la LR (da sen.): Martin Cantieni, Rita Killias, Jost Falett (president), Gion Antoni Derungs (secretari), Mengia Mathias e Rina Steier.

FOTO G. CAPAUL

Unanim per ir cun rg en scola

Sut il titel «Rumantsch grischun – co vinavant?» aveva la LR preparà in palpiri per la radunanza da delegadAs – segund incumbensa da questa d'avant in onn. La dumonda pertutga divers champs. Ma gia la debatta d'entrada è dentant sa concentrada sulet sin l'introducziun da rg en scola.

In cler na exprima Chasper Stupan, a. directur da radio e televisiun rumantscha. Rg duai restar linguatg placativ e na vegnir tgrirà sin cust dals idioms. Per deputà Robert Giacometti, president da la fracziun rumantscha dal Cussegl grond, ha quai da succeder be pass per pass. Proceder memia spert pudess esser contraproduktiv. El territori da la Romania è rg – segund ses president, Martin Cabalzar – anc adina in tema fitg dispitaivel e las resalvas grondas. In concept cler e transparent

sco era la comunicaziun surlonder han mancà. La situaziun dal rumantsch è dentant fitg precara. Perquai preschenta la LR ussa propostas co integrar rg en la scola per megliar il status. Puncto rg na datti pli nagin return. Perquai èsi da crear las premissas necessarias per l'introducziun. Per Luregn Mathias Cavelty, president da la CRR, èsi be pussaivel d'emprender rg cun introducir quest en scola. Quai pass è urgent. Clo Duri Bezzola renda attent al spiert da resignaziun en sala e da dar in segn encunter tala. Interessant è ch'ins n'haja zunt naginas resalvas d'introdurcir l'englais en scola, perencunter il rg. Per sora Florentina Camartin è quai – en vista a la diversità linguistica en terra rumantscha – nagin problem ed inspectur Linus Maissen è per dar in signal tras sensibilisar cun lectura.

Las finamiras ha la LR formulà cleramain. Rg è in rinforzament dal rumantsch. Tal è dentant be pussaivel cun l'introducziun dal linguatg unifitgà en scola. Ella dat la preferenza a l'instrucziun integrala (rg daventa lingua d'instrucziun). Rg sto ir fitg bain preparà en scola. La LR sa gida cul Chantun, essend la scola sia domena. In tal pass pretenda gronds sforzs e blera lavur (infurmaziun, scolaziun, accompagnament e meds d'instrucziun). L'introducziun da rg en scola duai succeder uschè spert sco pussaivel. La LR pretenda dal Chantun persuerter in concept cumplessiv e da nominar ina persuna responsabla per rg.

Questas propostas – sco era l'entir palpiri – èn vegnids sancziunads cun 45:0 vuschs da la radunanza da la LR.

linguatgs federala e tar l'Expo.02 hai dà tsherts aspects positivs. In plus è plinavament da Romania e Renania a Laax e la stipulaziun da la vischnanca da Tujetsch che novs vischins stoppian era savair rumantsch. Ina buna nova è medemamain ch'i va puspè bain da sanadad cun il secretari da la LR: Gion Antoni Derungs.

I dovra dapli finanzas

Il rapport annual vegn sancziunà unanimamain. Il quint per 2001 serra – tar entradas ed expensas da mintgamai 3,3 milliuns – cun in deficit da 30 000 francs. Il quint vegn approvà sco il preventiv 2002 cun in pitschen surpli d'entradas. Ma igl è tshert che las finanzas da la LR na tanschan betg per satisfar a ses duair. Perquai vegn mess l'accent principal l'onn proxim sin inoltrar ina nova istanza per dapli finanzas da Chantun e Confederaziun a la LR. Il program da lavur per l'onn proxim enumerescha nov champs d'activitad cun las mesiras ch'èn da prender ed insaquantas novas incaricas.

Far diversas analisas

Ils 8 da favrer 2003 vegn la LR ad organisar a Cuira ina gronda dieta publica davart la situaziun dal rumantsch. L'onn che vegn n'ha dentant lieu nagina scuntrada rumantscha. Era a la posiziun da noss linguatg en vitgs a l'ur linguistic vegn dà tutta atenziun. – Avant in onn ha la LR incaricà internamain ina cumissiun dad analizar ils divers secturs da manaschi da l'uniun tetgala. La gruppa ha inoltrà – suenter grondas retschertgas – sias propostas a la suprastanza da la LR. Quella è vidlonder da las valitar. Suenter l'analisa interna suonda ina externa.

Emissiuns

En in onn vegnan l'actual president, Jost Falett, e la vicepresidente, Rita Killias-Cantieni a sa retrair pervia da la limitaziun d'uffizi da la suprastanza. Era la suprastanza Rina Steier ha demissionà. 2003 è pia la maioritad da la suprastanza da la LR d'eleger da nov.